

HUSITSKÝ TÁBOR

21

ČASOPIS HUSITSKÉHO MUZEA V TÁBOŘE
JOURNAL OF THE HUSSITE MUSEUM IN TÁBOR

TÁBOR 2017

Husitská doba v první redakci Kalendáře historického Daniela Adama z Veleslavína*

DMITRIJ TIMOFEJEV

Abstract:

The paper examines the image of Hussite era as presented in the first edition of Daniel Adam of Veleslavín's Historical Calendar (1578). It identifies sources used by Veleslavín for description of XVth century history in Czech lands, follows the author's method of modifying their information and makes an attempt to reconstruct Veleslavín's view of events related to the anti-Catholic movement. Brief analysis proves that, despite using sources written by the Catholic authors, Veleslavín by means of paraphrasing shows Czech Hussites as warriors fighting for „the truth of Christ“, i.e. the Utraquist communion, against Germans and Hungarians. Therefore Historical Calendar should be perceived and analyzed as an integral part of the XVIth century Czech Utraquist historiography.

Key words:

Hussites; Daniel Adam of Veleslavín; Utraquists; XVIth century historiography; Czech historiography, Jan Hus; Jan Žižka; George of Poděbrady; Sigismund of Luxembourg; Wenceslaus IV of Bohemia

* Studie vznikla v rámci řešení projektu GA ČR P405/12/G148 *Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období*.

*Kalendář historický, to jest Krátké poznamenání všech dnův jednoho-každého měsíce přes celý rok, k nimžto přidány jsou některé paměti hodné historiae, o rozličných příhodách a proměnách jak národův jiných a zemí v světě, tak také a obzvláště národu a království českého z hodnověrných kronik od m. Daniele Adama Pražského s pilností sebraný spatřil světlo světa v tiskárně Jiřího Melantricha z Aventina v roce 1578.*¹ Jednalo se o prvotinu mladého historika, který pouhé dva roky předtím opustil půdu Pražské univerzity, oženil se s Annou Melantrichovou a začal se podílet na provozu tiskárny jejího otce, předního představitele „černého umění“ v Praze.² Kalendář historický Daniela Adama (jenž v té době ještě nezískal přídomek z Veleslavína) po stránce formální nepředstavoval pro českou raně novověkou čtenářskou obec žádné novum. Uspořádání rozličných informací podle jednotlivých dnů v roce bylo typické pro středověké ručně psané cisiojány a později i tištěné pranostiky či minuce;³ drobné kalendáře církevních svátků vycházely v samotné Melantrichově tiskárně.⁴ Pojednání o dějinách formou kalendáře se v druhé polovině 16. století hojně vyskytovalo v německých zemích, například v dílech Michaela Beuthera,⁵ Andrease Hondorfa,⁶ Abrahama Buchholzera⁷ či Veleslavínova vzoru Paula Ebera.⁸ Veleslavínův Kalendář historický byl tedy první jazykově českou obdobou soudobých latinsky a německy psaných

1 Mirjam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré* podle Melantricha a Veleslavínů, Praha 2005, s. 125, W 1/1578; tamtéž odkazy na Knihopis.

2 Milan KOPECKÝ, Daniel Adam z Veleslavína, Praha 1962, s. 16–17.

3 Srov. např. Knihopis 5587–5592, 14281, 14282, 14286, 1558. Podrobněji o vývoji těchto typů textů viz Petr VOIT, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod, Praha 2006, s. 426–427, 595, 716.

4 Mirjam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 79–81.

5 Michael BEUTHER, *Calendarium historicum*, Frankfurt am Main 1557.

6 Andreas HONDORF, *Calendarium historicum*, Frankfurt am Main 1575.

7 Abraham BUCHHOLZER, *Isagoge chronologica*, Frankfurt an der Oder 1577.

8 Paul EBER, *Calendarium historicum*, Basel 1550.

prací,⁹ což sám autor zdůraznil již v předmluvě ke své knize.¹⁰ Toto dílo mělo pro Veleslavína programový význam. Vytvoření kalendáře, v němž byly české, moravské a slezské události zařazeny do kontextu světového dění od dob antických, mělo podle představ autora přispět „obecnému dobrému“: povzbudit národnostní vědomí, povznést českou slovesnost na úroveň sousedních národů, vzdělat „sprostný a obecný lid... v jazyku přirozeném“ a předložit mu příklady, podle nichž by mohl „život svůj jako po pravidle spraviti, ctností a chvalitebných skutkův následovati“ a „hanebných nešlechtností a hříchův [se] uvarovati“.¹¹ Kalendář historický byl prvním z Veleslavínových tisků pořízených za účelem popularizace poznání a posílení vlasteneckého cítění.¹² O úspěchu tohoto záměru svědčí skutečnost, že se Kalendář jako jeden z mála soudobých českých tisků¹³ dočkal druhého, značně rozšířeného a přepracovaného vydání v roce 1590.¹⁴

Kalendář historický se na rozdíl od poutavějších děl české historiografie, například Starých letopisů českých¹⁵ či Kroniky české Václava

9 Naděžda KUBŮ – Dana PICKOVÁ, Historické kalendáře v českém humanistickém dějepisectví, Historický obzor: Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 3, 1992, s. 287–288.

10 Daniel ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický, Praha 1578, f. V^r.

11 Ibidem, f. II^r–V^r.

12 M. KOPECKÝ, Daniel Adam z Veleslavína, s. 75–82; Mirjam BOHATCOVÁ – Josef HEJNIC, O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny (1578–1620), Folia Historica Bohemica 9, 1985, s. 301.

13 Mirjam BOHATCOVÁ, Předmluva v českých předbělohorských tiscích, in: Josef Polišenský, František Šmahel (eds.), Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory: Sborník prací k 500. výročí českého knihtisku, Praha 1970, s. 92.

14 Podrobněji o rozdílech mezi dvěma redakcemi Kalendáře viz např. Jaroslav BIDL, První a druhé vydání Veleslavínova „Kalendáře Historického“, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 3, 1895, s. 25–28, 45–49; M. KOPECKÝ, Daniel Adam z Veleslavína, s. 20–23; N. KUBŮ – D. PICKOVÁ, Historické kalendáře, s. 288.

15 Základní starší bibliografie viz Alena M. ČERNÁ – Petr ČORNEJ – Markéta KLOSOVÁ, Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy), Praha 2003, s. 250–269; mezi novější práce patří např. Alena RICHTEROVÁ, Staré letopisy české v rukopisech z knihovny Františka Martina Pelcla, in: Inter laurum et olivam, Praha 2007, s. 501–507; Alena M. ČERNÁ, „B“ texty Starých letopisů českých, Husitský Tábor 18, 2013, s. 37–67; Táž, První redakce Starých letopisů českých z pohledu lingvisty, Studia mediaevalia Bohemica 3, 2011, s. 95–105; Táž, Vokalická kvantita v rukopise T Starých letopisů českých, Listy filologické = Folia Philologica 138, 2015, s. 269–298; Táž, Hájková kronika a Staré

Hájka z Libočan,¹⁶ těšil spíše okrajovému zájmu badatelů. Kvůli způsobu podání informací byla Veleslavínova práce často charakterizována jako pouhá kompilace zpráv ze starších zdrojů, jež nehodnotí popisovaná fakta a neposkytuje „souvislý obraz dějin“.¹⁷ Některé studie se pokusily tuto tezi vyvrátit a rekonstruovat Veleslavínovo vnímání jednotlivých jevů či událostí představené v Kalendáři, tyto práce ovšem zpravidla měly spíše přehledovou povahu.¹⁸ Mnohem podrobněji byla probírána otázka pramenné základny v druhé redakci Kalendáře¹⁹ a Veleslavínovo pojetí dějin, vlasti a národa vyjádřené v předmluvách a dedikacích.²⁰

V tomto příspěvku bychom chtěli přiblížit zpracování jednoho z klíčových témat české humanistické historiografie v prvním vydání Veleslavínova Kalendáře, a to doby husitské. Starší práce poukazují na to, že Veleslavínův celkový postoj k událostem tohoto období zapadal do kontextu nekatolického dějepisce: autor sympatizoval s Husovými myšlenkami a zápasem jeho stoupenců o přijímání podobojí, avšak odsuzoval válečná násilí, k nimž docházelo na všech zúčastněných stranách.²¹

letopisy české, in: Jan Linka (ed.), *Na okraj Kroniky české*, Praha 2015, s. 37–54; Táž, *Zprávy o smrti Jana Husa ve Starých letopisech českých*, *Theologická revue* 87, 2016, s. 45–61.

16 Základní starší bibliografii viz Jan LINKA (ed.), *Na okraj Kroniky české*, s. 211–226; z novějších studií zmíníme např. Marie TOŠNEROVÁ, *Kronika česká Václava Hájka z Libočan jako pramen městské historiografie*, in: *Jak psát dějiny velkých měst?* Brno – Ústí nad Labem – Praha, 2016, s. 307–319.

17 Josef TEIGE, *Přehled života a díla mistra Daniela Adama z Veleslavína*, in: J. Teige (ed.), *M. Daniela Adama z Veleslavína Historický Kalendář*, Praha 1920, s. 6; M. KOPECKÝ, *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 20; Zdeněk BENEŠ, *Daniel Adam z Veleslavína*, nakladatel a literát, in: *Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti*, Praha 2003, s. 118.

18 Naděžda ŠTĚPINOVÁ, *Historický kalendář Daniela Adama z Veleslavína*, Nepublikovaná diplomová práce, FF UK v Praze 1978; N. KUBŮ – D. PICKOVÁ, *Historické kalendáře*, s. 288–290; Miroslava HEJNOVÁ, *Obráz Anglie ve Veleslavínově kalendáři historickém*, *Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků* 10 (2), 1993, s. 315–337.

19 J. BIDLO, *První a druhé vydání*; Zbyněk MALÝ, *Kronika mistra Vavřince z Březové v českých humanistických kalendářích*, *Časopis Národního muzea* 129, 1960, s. 162–176.

20 Zdeněk BENEŠ, *Pojmy národ a vlast v díle Daniela Adama z Veleslavína*, *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 1. *Studia historica* XXXII. *Problémy dějin historiografie* IV, 1988, s. 61–74.

21 N. ŠTĚPINOVÁ, *Historický kalendář*, s. 42; Petr ČORNEJ, *Hus a husité v české nekatolické historiografii pozdního středověku a počátku novověku*, in: Petr Čornej

V naší studii si klademe za cíl toto tvrzení ověřit a doplnit. Pokusíme se odpovědět na otázku, které prameny používal Veleslavín k zachycení doby husitské, jakým způsobem zacházel s informacemi v nich obsaženými a jaké prostředky volil pro charakteristiku popisovaných událostí.

Při vymezení zkoumaného období jsme vycházeli z rozšířené periodizace husitské epochy, kterou navrhuje Petr Čornej ve své studii o husitství v Hájkově kronice.²² Zaměříme se tedy na časový úsek od roku 1378, tj. od smrti Karla IV., do roku 1485, kdy byl v Kutné Hoře uzavřen náboženský mír. Širší kontext nám umožní lépe pochopit Veleslavínovo vnímání událostí spojených s protikatolickým hnutím, jemuž je v první redakci Kalendáře věnováno 253 záznamů, tj. 11,8 % z celkového počtu zpráv.²³

V Kalendáři historickém z roku 1578 nejsou zmíněny takřka žádné prameny, z nichž autor vycházel. Na tuto skutečnost upozornil již Jaroslav Bidlo.²⁴ Ve zprávách o době husitské najdeme odkazy na předlohy pouze u 6 záznamů. V nich uvádí Veleslavín Kroniku českou Václava Hájka z Libočan, Wandalii Alberta Krantzze, *Historiae hussitarum* Jana Cochlaea, bulu papeže Pia II. z roku 1462 a kroniku Vavřince z Březové.²⁵ Neznamená to samozřejmě, že Daniel Adam netěžil z jiných zdrojů nebo o nich nevěděl. Velká část zpráv o husitské epoše z první redakce Kalendáře byla Veleslavínem v upravené podobě použita ve vydání z roku 1590, obsahujícím mnohem podrobnější údaje o jednotlivých pramenech.²⁶ Na základě odkazů uvedených u těchto záznamů v druhé redakci Kalendáře lze tedy zjistit, jaké texty měl Veleslavín k dispozici pravděpodobně již při přípravě první redakce.

– Václav Ledvinka (eds.), *Praha Husova a husitská. 1415–2015. Publikace k výstavě. Clam-Gallasův palác 25. září 2015 – 24. ledna 2016*, Praha 2015, s. 148.

22 Petr ČORNEJ, *Hájkův obraz husitské epochy*, in: Jan Linka (ed.), *Na okraj Kroniky české*, s. 83–109.

23 Při excerpce jsme vyřadili záznamy týkající se počasí a zprávy o dění v zahraničí, jež neměly vztah k událostem husitské doby. Ponechali jsme však řadu údajů o nebeských znameních, o nichž bude pojednáno níže.

24 J. BIDLO, *První a druhé vydání*, s. 46.

25 Toto dílo označuje Veleslavín zkratkou „M. Nymbur.“ či „M. Nymb.“, tj. pravděpodobně omylem ztotožňuje Vavřince z Březové s Vavřincem z Nymburka (srov. Josef TRÍŠKA, *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409. Repertorium biographicum universitatis Pragensis praeussiticae 1348–1409*, Praha 1981, s. 337).

26 J. BIDLO, *První a druhé vydání*, s. 46–47.

Zmínky o zdrojích najdeme u 196 zpráv o událostech husitské doby. U některých záznamů uvádí Veleslavín dva až sedm zdrojů. Soupis tištěných pramenů s uvedením počtu zmínek jednotlivých textů ve zprávách Kalendáře věnovaných zmíněnému období znázorňuje Tabulka 1.²⁷ Soupis rukopisů pravděpodobně použitých Danielem Adamem obsahuje Tabulka 2.²⁸ Kromě rukopisných a tištěných zdrojů zmiňuje Veleslavín záznam o utopení litoměřických měšťanů v blíže nezjištěném litoměřickém kostele.²⁹

Zkratka v redakci Kalendáře historického z roku 1578 a 1590	Zkrácený název tisku	Rok vydání tisku	Počet zmínek tisku
Hagek, Hag.	Václav Hájek z Libočan, Kronika česká	1543	129
Iohannes Cochlaeus hist. Hussit., Cochlaeus hist. Hussitar., Cochlaeus, Cochleus, Cochl.	Johann Cochlaeus, Historiae hussitarum libri duodecim	1549	46
Cuthenus, Cuthen.	Martin Kuthen ze Šprinsberku, Kronika o založení země české	1539	38
Æneas Syluius, Syluius, Syl.	Enea Silvio Piccolomini, Historia Bohemica	cca 1489, 1503, 1524, cca 1525, 1532, 1538, 1545, 1575	21
Mechouien., Mechoui., Mechou.	Matěj Měchovský, Chronica Polonorum	1519, 1521	14
Histor. Hussii, Oper. Hussii, Oper. Huss., Narratio martyrii	Ioannis Hus atque Hieronymi Pragensis Historia et Monumenta	1558	13
Olomucen., Olomuc.	Jan Dubravius, Historia Boiémica	1552, 1575	11
Bucholcerus, Bucholcer., Bucholc.	Abraham Buchholzer, Isagoge Chronologica	1577	11
Curaeus, Cureus, Cur.	Joachim Cureus, Gentis silesiae annales	1571	11

27 Do našeho soupisu, jenž obsahuje informace o pramenech pravděpodobně použitých Veleslavínem pro první redakci Kalendáře, zahrnuli jsme pouze tisky vydané před rokem 1578; u titulů vydaných vícekrát uvádíme všechny zjištěné edice. Vzhledem k rozsahu plných názvů originálních děl podáváme zde jejich zkrácené tituly.

28 Pokládáme za nemožné zjistit, které redakce rukopisných pramenů měl Veleslavín k dispozici, proto zde neuvádíme léta jejich vzniku.

29 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 154.

Chron. Mansfeld	Cyriacus Spangenberg, Mansfeldische Chronica	1572	8
Petr. Codicill., Codicillus	Petr Kodicill z Tulechova, Minucí a pranostika ³⁰	1565, 1571, 1572, 1575, 1577	4
Cuspinianus	Johannes Cuspinian, De caesaribus atque imperatoribus romanis opus insigne	1540, 1541, 1555, 1561	2
Crenzheim.	Leonhard Krenzheim, Chronologia	1577	2
Cromer.	Martin Cromerus, De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX.	1555, 1568	2
Albertus Cranzius	Albert Krantz, Wandalia	1519, 1523, 1575	2
Auentin.	Johannes Aventinus, Chronica	1566	2
Fabricius	Georg Fabricius, Rerum Misnicarum libri septem	1569	2
Nauclerus, Naucler.	Johannes Nauclerus, Chronica	1544, 1553	2
Bulla Pii II Pape	Bulla papeže Pia II.	1462	1
Eber.	Paul Eber, Calendarium historicum conscriptum	1550, 1564, 1569, 1571	1
Sebast. Frank.	Sebastian Franck, Chronica, Zeitbuch und Geschichtsbibel	1531, 1536, 1555	1
Urspergen	Chronicon abbatis Urspergen	1515	1
Philip Comineus	Les memoires de messire Philippe de Commines	1524, 1525, 1528, 1529, 1539, 1543, 1545, 1546, 1549, 1552, 1559, 1561, 1572, 1577	1
Chron. Thuring.	Ernst Brotuff, Tübingische Chronica	1562	1
Leouitius	Cyprianus Leovitius, De coniunctionibus magnis insignioribus superiorum planetarum	1564, 1573	1
Acta concilii Basiliensis	Decreta et acta concilii Basiliensis	1499, 1511, 1512, 1524, 1530	1

Tabulka 1. *Tištěné prameny pravděpodobně použité Danielem Adamem z Veleslavína v první redakci Kalendáře historického*

30 Nepodařilo se nám přesně zjistit, z kterého Kodicillova tisku Veleslavín těžil informace pro Kalendář. Předpokládáme však, že se jedná o některou z pranostik, do nichž Petr Kodicill často zahrnoval stručná historická pojednání.

Zkratka v redakci Kalendáře historického z roku 1578 a 1590	Současný název rukopisu	Počet zmínek rukopisu
MS	Staré letopisy české	55
M. Nymbur., M. Nymb., M. Laurent., M. Laurentius	Vavřinec z Březové, Husitská kronika	28
Paralipomena Cosmae, Paralipomena	Pokračovatelé Kosmovi	2

Tabulka 2. Rukopisné prameny pravděpodobně použité Danielem Adamem z Veleslavína v první redakci Kalendáře historického

Na základě námi uvedeného přehledu zdrojů lze konstatovat, že Veleslavín byl velice dobře obeznámen s dobovou a starší historiografickou produkcí a měl k dispozici bohatou materiálovou základnu. Mezi prameny Kalendáře najdeme texty jak domácí, tak cizozemské provenience. Počet pramenů psaných zástupci reformovaných církví činí 14 titulů, katolickým autorům přitom patří 13 děl. Lze z toho vyvodit, že se Veleslavín nedržel při sestavování Kalendáře výhradně nekatolické tradice vnímání 15. století. Při popisu událostí husitské epochy hojně čerpá Veleslavín z Hájkovy Kroniky české, na níž je v první redakci Kalendáře odkazováno u více než poloviny zpráv věnovaných námi zkoumanému období. Kromě toho z ní vychází velká část záznamů, u kterých se zdroj neuvádí. Mezi další prameny, jejichž názvy se vyskytují nejčastěji, patří blíže nezjištěný opis Starých letopisů českých, Historia hussitarum německého katolického teologa Johanna Cochlaea, Kronika o založení země české kališníka Martina Kuthena, Historia Bohemica papeže Pia II. či Husitská kronika mistra Vavřince z Březové.

Na způsob Veleslavínovy práce s prameny v druhé redakci Kalendáře již poukazoval Zbyněk Malý. Badatel upozornil na to, že Hájkova kronika je hlavním pramenem informací pro Kalednář. Dále zdůraznil Veleslavínovu faktografickou nepřesnost, jistou odtrženost od textu předloh a závislost na Lupáčově tisku Rerum Bohemicarum Ephemeris.³¹ Naším úkolem bude ověřit platnost závěrů Malého (vyjma tvrzení o Lupáčovi, jenž v roce 1578 vydal pouze stručnější ukázkou svého díla)³² i pro první redakci Kalendáře. Pro zjištění Veleslavínovy metody zpracování

31 Z. MALÝ, Kronika mistra Vavřince z Březové, s. 170–173.

32 N. KUBŮ – Dana PICKOVÁ, Historické kalendáře, s. 288.

údajů předloh jsme vybrali záznamy o významných bitvách husitské doby, u nichž je odkazováno na více zdrojů.

Jako první příklad jsme zvolili válečnou událost, jíž je věnován v první redakci Kalendáře největší počet zpráv – střetnutí vojsk Jana Žižky a Zigmunda u Kutné Hory před Vánocemi roku 1421, po němž následovala porážka císaře a Uhrů 8. ledna 1422 u Habrů a dobytí Německého Brodu Žižkovými vojsky o dva dni později. Veleslavín o této epizodě pojednává ve čtyřech záznamech a jako zdroje uvádí Hájka, Vavřince, Silvia a Staré letopisy.³³ Pro srovnání uvedeme úplné znění zpráv o této události obsažené ve všech zmíněných pramenech Kalendáře.

Daniel Adam z Veleslavína, Kalendář historický:³⁴

Prasinec 23. [...] Léta 1421. Jan Žižka obležen jsa od císaře Zigmunda na jedné hoře Tourkaňk řečené, toho dne v noci zšikovav se s svými na císařské nenadále udeřil a statečně se skrze ně probívil i s vozy až na Kolín ujel.³⁵

Leden 6. [...] Léta 1422. Císař Zigmund Horu vypálil. A slyše, že naň pražané s Žižkou táhnou, k Německému Brodu s lidem svým utekl.³⁶

Leden 8. [...] Císař Zigmund utíkaje od Hory postižen u Německého Brodu od pražanův a Žižky a s svými Uhry na hlavu poražen, kdežto však více se jich ztopilo (nebo když utíkali přes řeku, led se s nimi prolomil) nežli od meče padlo.³⁷

Leden 10. [...] Léta 1422. Pražané s Žižkou porazivše císaře Zigmunda, dobyli šturmem města Německého Brodu, kdež na tři tisíce lidu s obojí strany padlo.³⁸

33 Daniel ADAM Z VEESLAVÍNA, Kalendář historický, Praha 1590, s. 13, 17, 20, 635.

34 Zde i dále při transliteraci starších tisků vycházíme z edičních zásad Jiřího Daňhelky: Jiří DAÑHELKA, Směrnice pro vydávání starších českých textů, Husitský Tábor 8, 1985, s. 285–301.

35 D. ADAM Z VEESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 365.

36 Ibidem, s. 6.

37 Ibidem, s. 8.

38 Ibidem, s. 10.

Vavřinec z Březové, Husitská kronika:

[...] frater Zizka cum Thaboritis et Pragensibus capiunt campum et supra Montes circa tugurium Thabor a rege predicto noviter fabricatum se cum gentibus suis collocant regem venturum volendo expectare. Et cum rex venire aliquantulum distulit, Czaslaviam ingrediuntur, ut se per armatorum gentes fortificarent. Venientibusque in Czaslaviam Boczkone, Hasskone et domino Wenceslao, domini Petri filio, dominis terre Bohemie et Moravie, munita bene Czaslavia Montes revertuntur et in die Thome, que fuit dies dominicus, mane completis divinis presbiteris in ambonibus et preconica voce pretacti domini cum Zizka et Pragensibus clamare per omnes plateas iubent, quod omnes sint ad occurrendum regi parati et quod fidem, quam pro defensione veritatis evangelice deo et Pragensibus promiserunt, inviolabiliter teneant nec timore regis appropinquantis concussi terreantur, quia servata capitaneis fide domini et militares omnisque Pragensium exercitus colla cum eis prius ponere volunt, quam eos deserere ab eisdem recedendo. Et facta modica prelibacione pulsataque campana de Montibus relicto magistro moncium exeunt per portam, que ducit versus Gurzim civitatem. Et cum vix ad duo a civitate pervenissent stadia, rex cum suo exercitu in turmis cepit exercitui Pragensi appropinquare, in regis autem maiori turma inter armatorum multitudinem equestrium multa boum et vaccarum centena fuere inclusa, ut videntibus timore incusso eos converterent in fugam. Sed deus, qui nusquam suos sine adiutorio dimisit milites, omnibus constanciam animi pro veritate sua pugnantis tribuit habundanter. Nullo enim ex multitudine gentium terrore concussi campum capiunt se undique curribus cingentes, omnesque pedestres etiam et Montani, qui cum eis exiverant, quidam ut iuvando fratribus astant, alii ad spectaculum aderant, ut cernerent, cuius exercitus obtineret, intra currus cum suis tritulis et armis disponuntur pixidibus pluribus in curribus ad percuciendum preparatis. Et facta modica presbiterorum exhortacione cuncti ad terram prostrati ad deum devotas fundunt preces et ab oracione surgentes plures novos milites efficiunt, ut eo audacius pro defensione veritatis se exponant et se interim contra regem preparent. Et cum quedam turme regis

ad impetum currus vellent invadere, eciam cum magno eorum dampno per pixides sunt repulsi. Tales itaque inimicorum insultus et dimicandi preludia usque noctem occuparunt. Interea hiis simul sic mutuo, ut dictum est, modo militari certantibus, plura centena cum Montanis a civitate profugis per portam Coloniensem Montes introire traditorie sunt permissi. Et hiis civitatem intrantibus ceteri cum eis confederati Montani et fossores pro tunc in cellariis latentes exierunt et omnes, quicunque signum non habebant et proverbium ignorabant, ferro letaliter prostraverunt. Profugi quoque domos proprias introeuntes omnes Pragensibus faventes velut hereticos occidebant. Ad dotem autem quidam clericus distortus incurrens pro direttore ecclesie magistro Petro interrogabat et, cum cognovisset, quia in exercitu esset, ibi comedit et bibit et demum currens inhumanos latrones adduxit et procuratorem cum presbiteris, quos invenerunt, gladio perimerunt. Quidam autem ad turrim ecclesie confugerant pro vita conservanda et hos non dimiserunt, sed cum quodam presbitero domino Mathia Sclavo interficiendo de turri proiecerunt, unum eciam senem presbiterum capite canum et reverendum coram altari ante corpus et sanguinem Christi flectentem reperientes sine rubore vulnerantes usque ad spiritus exalacionem perimerunt, archam quoque de pulchro labore noviter erectam portatam de ecclesia in plures concuciant partes etc. Corpore et sanguine Christi quid actum sit, veraciter ignoratur, dicitur tamen, quod quidam accurrens cum lancea corpus dominicum perforavit. In capella tamen curie monetarum quadam monstrancia cum corpore Christi reperta corpus Christi, ut dicitur, pedibus in omnium christianorum scandalum est conculcatum. Et cum taliter, ut dictum est, inhumana a Montanis fieret strages, circa quamcunque fere domum Christi vel sanctorum eius diverse exponuntur ymagines prius absconse, ut per signum venientibus darent noticiam, eos non esse nec fuisse de Pragensium hereticorum, ut dicebant, secta. Quas quidem ymagines iteratis vicibus ecclesiarum altaribus cum ingenti gaudio inponunt variis malediccionibus Thaboritis cum Pragensibus ac Wiklefistis maledicendo.

Item cum, ut predictum est, usque noctem in campis militaria fierent ab utroque exercitu certamina, exercitus regis non longe

a Pragensium exercitu se collocavit, ut de Montibus sibi victualia darentur. Thaborite vero cum Pragensibus modicum valde cibum et potum habentes deo ieiunia in frigore persolvebant. Et surgentes ad locum, quem rex cum gente sua occupaverat, accedunt et excussis pixidibus ipsum regem cum totali suo exercitu a positionis loco repellunt. Et facto mane³⁹

Enea Silvio Piccolomini, Historia Bohemica:

Vastatus est undique per circuitum ager. Continuata obsidio ad festum usque sancti Galli. Tumque soluta, cum Sigismundus ad praemissam diem non adesset. Ille autem collecto ex Hungaris, Austrialibus ac Moravis exercitu circa solemnia Dominicae Nativitatis Bohemiam intravit et cum aliqua oppida vi cepit, Cuthenses per deditionem accepit, sed irruente in se Zischa, quamvis caeco, pavidus trepidusque multis ex suis interfectis nobilibus et amissis impedimentis effugit, prius tamen Cuthnam exussit, quam Thaborenses propter argentifodinas crumenam Antichristi vocabat. Zischa itinere unius diei imperatorem secutus magna fugientium praeda ditatus est et oppidum Brodam, quod Theutonicorum vocatur, vi captum incendit, quod postea XIII ferme annis sine habitatore permansit. Imperator amnem Iglaviam ponte transmisit. Pipa Florentinus, qui equites in eam expeditionem XV milia ex Hungaria duxerat, per glaciem iter habuit, quae multitudinis pondere dissoluta multos mortales in profundum rapuit.⁴⁰

Staré letopisy české:

Léta MCCCCXXII král uherský Sigismund vypálil Horu, kterýž od Pražan a od Žižky vyhnán jest z Čech, a město Německý Brod dobyto jest po Božím křtění, v němž mnoho lidí zbito jest.⁴¹

39 Josef EMLER– Jan GEBAUER – Jaroslav GOLL (eds.), Vavřinec z Březové. Kronika husitská, in: J. Emler – J. Gebauer – J. Goll (eds.), Prameny dějin českých. Díl V = Fontes rerum Bohemicarum. Tom V, Praha 1893, s. 532–534.

40 Dana MARTÍNKOVÁ – Alena HADRAVOVÁ – Jiří MATL (eds.), Enea Silvio. Historia Bohemica/Historie česká, Praha 1998, s. 124, 126.

41 Uvádíme zde znění textu a Starých letopisů českých (A. M. ČERNÁ – P. ČORNEJ

Václav Hájek z Libočan, Kronika česká:

Léta tisícího čtyřstého dvacátého I. [...] Vtom císař přijel do Hory a opanoval jí a zvěděl, že Žižka se otočil vozy na Tourkaňku, kázal jej hned oblehnouti, aby dolů ani nahoru žádný nemohl. Druhé pak noci Žižka s svými připraviv se rychle, na strážné udeřiti rozkázal, a tak se skrze ně statečně probil a ujel i s vozy až na Kolín, a to bylo den před Štědrým dnem.

Léta tisícího čtyřstého dvacátého II. Léta toho Žižka sebrav lid okolo Jičína a Turnova, přijel zase do Kolína a odtud s nimi vyjel a položil se proti lidu císařovu mezi Horou a Kolínem u Nebovid a tu za několik dní proti sobě harcovali a jedni druhé jímali i mordovali. Vtom přišel hlas do vojska císařského, že mnoho lidu táhne Žižkovi na pomoc. Císař to slyše, kázal Horu zapáliti na den Božího Křtění a sám s svými táhl k Německému Brodu pospíchaje a Žižka s svými houfy po něm a tu ve čtvrtek po Božím Křtění postihl jej u Německého Brodu a Uhří hned se tu počali proti Žižkovi šikovati a Žižka proti nim, jako by chtěl mezi ně upřímo vskočiti a oni počali před ním přes řeku ustupovati. Vtom se řeka aneb led prolomil, někteří se dobyli a někteří tam zůstali a jiní se dali na utíkaní a nechali tu velmi mnoho vozův s rozličným zbožím, oděvem i hotovými penězi a bylo tu kněh rozličných křesťanských i židovských, že by jich na tři fasaňky nepobral, kteréž Uhří, zloupivše v Čechách mnohé kostely, chtěli vézt do své země. Žižka rozkázal svým hejtmanům, aby ty kořisti věrně a právě mezi bojovníky rozdělili.

Nazejtří ráno počali k městu Brodu šturmovati a stáli u šturmu ten celý den a oni z města statečně se bránili, kamením ze zdi házejíce i z houfnic střílejíce. Časem večerním od šturmu odstoupili a nazejtří Žižka kázal s měšťany rokovati o pokoj a drábi Žižkovi proto předse bez přestání na zdi lezli a tam vlezše, všechny jednak lidi zbili, a tak počítali, že tu lidu z obou stran zhynulo na tři tisíce.⁴²

– M. KLOSOVÁ (eds.), *Staré letopisy české*, s. 83). Domníváme se, že posloupnost děje, jež podle Malého u Veleslavína „není logicky formulována“ (Z. MALÝ, *Kronika mistra Vavřince z Březové*, s. 174), mohla být převzata z některé verze Starých letopisů, jejíž text, stejně jako text *a*, pocházel z nejstarší vrstvy.

42 Jan LINKA (ed.), *Václav Hájek z Libočan. Kronika česká*, Praha 2013, s. 923/f. 397^r.

Z uvedených fragmentů je zřejmé, že ačkoliv Veleslavín zmiňuje u zpráv více zdrojů, obsahově a textově vychází z Hájka, jehož záznamy výrazně zkracuje. Kalendář nepojednává o událostech, jež nejsou popsány v Kronice české: nenajdeme zde ani vyprávění o dění v Kutné Hoře, ani zmínku o Jihlavě. Veleslavín přebírá v mírně pozměněné podobě i některé Hájkovy formulace.⁴³ Lze předpokládat, že k jiným historiografickým textům Veleslavín pouze přihlíží, v druhé redakci Kalendáře je však pravděpodobně zmiňuje především za účelem dodat svému vyprávění na přesvědčivosti či odkázat čtenáře na podrobnější zdroje.

Podobný přístup lze pozorovat i při srovnání Veleslavínovy zprávy o bitvě u Lipan se záznamy o této události v textech, které autorovi sloužily jako prameny:

Daniel Adam z Veleslavína, Kalendář historický:

Máj 30. [...] Léta 1434 v neděli po Božím těle pražané s Plzeňskými, s p. Ptáčkem, Meynhardem, Alšem z Šternberka a některými jinými pány českými porazili na hlavu tábory a sirotky u Lipan mezi Brodem a Kouřímem. A v té bitvě padli Prokop Holý a Prokůpek, hejtmané vojska táboorského a sirotčího, a jiných více než na půl druhého tisíce zmordováno. Někteří s Čápkem hejtmanem na Kolín utekli.⁴⁴

Enea Silvio Piccolomini, Historia Bohemica:

Ventum est ad locum inter Brodam Bohemicam et Burim IIII milibus et quingentis passibus a Praga distantem, in agris late patentibus. Ibi currus contra currus incurrunt et sublato clamore alteri alteros contumeliose compellant. Decreverat Procopius haudquaquam pugnae copiam facere, nisi ex occasione praerogativa daretur. Erat ei animus recta via Pragam petere, ubi non dubitabat Novam Civitatem sibi portas aperturam. At equitatus nobilium munitiones eius praetergressus, dum forte ultimam partem apertam

43 Srov. např. u Veleslavína „Žižka [...] na císařské nenadále udeřil a statečně se skrze ně probí i s vozy až na Kolín ujel“, „kdež na tři tisíce lidu s obojí strany padlo“, u Hájka „Žižka [...] na strážné udeřiti rozkázal, a tak se skrze ně statečně probí i s vozy až na Kolín“, „tu lidu z obou strán zhynulo na tři tisíce“.

44 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 154.

videt, raptim ingreditur caedemque magnam facit. Hostes improvise malo praeventi, quid agant, nesciunt. Trepidatur totis castris, insolita res terrorem auget. Neque enim intra munitiones curruum intrasse prius equites aliquando viderant. Caeduntur passim pedites, fit fuga aperta ex altera parte mole quadrigarum, instant nobiles, sternuntur ubique fugientes. Procopius, ubi suos retinere non potest nec audire hortamenta periculum metusque sinit, inter confertissimos hostes dilapsus cum cohorte, quam sibi ex fortissimis magis quam amicissimis delegerat, aliquandiu hostis impetum retinet multisque caesis victoriam paene hostibus eripuit. Sed circumventus multitudine equitum non tam victus quam vincendo fessus telo in incertum misso transfoditur. Pari modo et alter Procopius, quem Minorem appellari diximus, in eodem globo fortiter pugnans occumbit. Atque is finis duobus illis perniciosissimis ac taeterrimis monstris fuit. Sic Thaboritarum et orphanorum scelerati exercitus invicti prius victi ac deleti sunt.

Procopium Rasum quis occiderit, ignoratum est, quamvis Cosca, de quo supra meminimus, id facinus honestum dignumque praemio suum dixerit, qui tum partes nobilium sequebatur. Primus eius victoriae auctor habitus est Maynardus, post eum Ptasconis magna virtus visa. Ciapco vero, qui Thaboritarum equitatum ductabat, rei militaris apprime peritus et qui multis aliquando damnis Prutenos affecerat et a rege Poloniae vocatus usque Gedanum et mare Balteum victorem exercitum duxerat, ex hoc proelio fuga dilapsus cum magna parte equitatus in Coloniam se recepit.⁴⁵

Martin Kuthen ze Šprinsberku, Kronika o založení země české:

Léta Páně 1434. [...] Téhož hned Léta v ochtáb Božího vstoupení táboři a sirotci, kteříž u Plzně leželi, zvěděvše o této příhodě Novoměstských, pryč odtrhli a proti Pražanům Staroměstským a jiným pánům jich se přidržícím táhli, kdež pak v neděli po Božím těle setkavše se u Lipan mezi Brodem a Kúřímem boj měli, a tu od pražan jsou na hlavu poraženi. V té také bitvě Prokop Holý a druhý Prokůpek, hejtmané sirotkův, mužsky se bráníc zahynuli.⁴⁶

45 D. MARTÍNKOVÁ – A. HADRAVOVÁ – J. MATL (eds.), Enea Silvio, s. 160.

46 Martin KUTHEN ZE ŠPRINSBERKU, Kronika o založení země české,

Václav Hájek z Libočan, Kronika česká:

Léta tisícího čtyřstého třicátého IIII. [...] Při tom času páni někteří, jako Ptáček, Menhard, Aleš z Štermberka, Aleš z Vřeštova, Diviš Borek, Pražané a Plzeňští a něco lidu pána z Rožmberka, sjevše se spolu, táhli na ty zhoubce zemské a tu pod Lipany u vsi, kteráž slove Hřib, potkavše se s nimi, Táboři a Sirotci jako zvyklí bojovníci statečně se bránili, ale však takovému množství obrániti se nemohli. Tu jsou zbiti hejtmané jich, totiž kněz Prokop Holý, vůdce táborský, kněz Prokůpek, hejtman Sirotčí, kněz Markolt, kněz Jan Buřič, kněz Martin Nedovařil, kněz Pešček z Plzně a jiných kněží těch hanebných velmi mnoho a lidu více než na půl druhého tisíce krom těch, kteříž jsou s Čapkem hejtmanem z té bitvy utekli a ti byli na Kolín puštěni. Ta bitva stala se v neděli po Božím těle.⁴⁷

Johann Cochlaeus, *Historiae hussitarum libri duodecim*:

Ventum est ad locum inter Brodam Bohemicam et Burim, Quatuor milibus et Quingentis passibus a Praga distantem, in agris late patentibus. Ibi currus contra currus incurrunt, et sublato clamore alteri alteros contumeliose compellant. Decreverat Procopius, haud quaquam pugnae copiam facere, nisi ex occasione praerogativa daretur. Erat ei animus, recta via Pragam petere, ubi non dubitabat, novam civitatem sibi portas aperturam. At equitatus nobilium, munitiones eius praeter gressus, dum forte ultimam partem apertam videt, raptim ingreditur, caedemque magnam facit. Hostes improviso malo premens, quod agant nesciunt. Trepidatur totis castris, insolita res terrorem auget. Neque enim intra munitiones curruum intrasse prius equites aliquando viderant. Ceduntur passim pedites, fit fuga aperta. Ex altera parte mole quadrigarum instant nobiles, sternuntur ubique fugientes. Procopius ubi suos retinere non potest, nec audire hortamenta periculum metusque sinit, inter confertissimos hostes dilapsus, cum cohorte, quam sibi ex fortissimis magis, quam amicissimis delegerat, aliquandiu

Praha 1539, f. PIII^r.

47 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 947/f. 408^r.

hostis impetum retinet, multisque cesis victoriam pene hostibus eripuit. Sed circumventus multitudine equitum, non tam victus quam vincendo fessus telo in incertum misso transfoditur. Pari modo et alter Procopius, quem minorem appellari diximus, in eodem globo fortiter pugnans occumbit. Atque is finis duobus illis perniciosissimis ac taeterrimis monstris fuit. Sic Thaboritarum et Orphanorum scelerati exercitus invicti prius victi ac deleti sunt. Procopium Rasum quis occiderit, ignoratum est. Primus eius victoriae auctor habitus est Mainardus, post eum magna Ptatsconis virtus visa. Coapcho vero Thaboritarum equitatum ductabat, rei militaris apprime peritus; et qui multis aliquando damnis Prutenos affecerat, et a Rege Poloniae vocatus, usque ad Gedanum et mare Baltheum, victorem exercitum duxerat. Ex hoc praelio fuga dilapsus, cum magna parte equitatus in Coloniam sese recepit.⁴⁸

I v daném případě je Veleslavínův záznam především přeformulovanou verzí Hájkova vyprávění. Kalendář nejen přebírá základní popis děje, ale ve zkrácené podobě opakuje i pořadí pánů, již se účastnili bitvy a počet padlých „na půl druhého tisíce“. Zajímavé je, že vedle Historie české Enei Silvia uvádí Veleslavín mezi prameny i dílo Johanna Cochlaea, který ve svém textu explicitně a téměř doslovně cituje Silviovo dílo a neobohacuje jej žádnými novými informacemi. Tento způsob práce s prameny je dalším dokladem toho, že některé odkazy na starší tisky v Kalendáři měly především zvýšit věrohodnost zprávy pro čtenáře.

Lze tedy potvrdit předpoklad Zbyňka Malého, že při nejmenším pro období 15. století je hlavním zdrojem informací Kalendáře historického Kronika česká Václava Hájka z Libočan, přestože měl Veleslavín k dispozici i jiné prameny a často na ně odkazoval. S tímto lpěním na Hájkovi může těsně souviset i faktografická nepřesnost Kalendáře, jenž ovšem, jak plyne z již citované předmluvy, měl sloužit spíše jako poučná sbírka exemplů než jako akademická příručka dějin. V námi uvedených zápisech Kalendáře se však nevyskytují významné textové a obsahové odchylky od Veleslavínovy předlohy. Tendence doplňovat údaje pramenů, na níž upozornil Malý, se totiž u Veleslavína neprojevuje příliš často a prováděné změny ve většině případů nejsou náhodné.

48 Johann COCHLAEUS, *Historiae hussitarum libri duodecim*, Mainz 1549, s. 277.

Přímý vliv pramenů na text Kalendáře je přitom nepopiratelný. Pokládáme proto za nezbytné přihlížet při rozboru Veleslavínových záznamů k jejich zdrojům, především k Hájkově kronice. V případě, že není jako pramen zprávy označen Hájek nebo se obsah záznamu liší od Kroniky české, je potřeba ověřit popis či líčení události i v jiných uvedených zdrojích. Zprávy, či některé jejich součásti, jež není možné dohledat v pramenech Kalendáře, lze považovat za dílo samotného Veleslavína. Při hodnocení obrazu husitství, jemuž je věnována tato studie, je však nutné zohlednit nejen obsah vybraných zpráv, ale i to, z kterých zdrojů jsou excerповány a jakým způsobem jsou pozměněny. Kromě informací představených v záznamech uvedeme i počet zpráv věnovaných jednotlivým periodám zkoumaného období.

O událostech předcházejících první pražské defenestraci pojednává 44 zpráv Kalendáře. Již zde můžeme zaznamenat první náznaky Veleslavínova pohledu na husitskou epochu. Ten je patrný z charakteristiky hlavních aktérů doby.

Václavovi IV. věnuje Veleslavín celkem 7 stručných zpráv. V nich mimo jiné zmiňuje odebrání titulu císaře českému králi⁴⁹ či zajetí Václava Zikmundem v Berouně.⁵⁰ Václav v Kalendáři vystupuje jako slabý panovník, jenž při pohledu na ozbrojené pražany v čele s Žižkou „obávaje se jich a nesměje se jim rozkázati z zbroje svléci, domův je pokojně propustil“.⁵¹ O Václavově strachu zde přitom nepíše ani Hájek,⁵² který vůči králi zaujímal spíše kritickou pozici,⁵³ ani jiné zdroje Kalendáře. Pozoruhodné je i Veleslavínovo vysvětlení příčiny Václavovy nemoci, jež vedla ke králově smrti. V Kalendáři na den 16. srpna 1419 čteme, že Václav „zděsiv se té bouřky, kterouž Žižka [...] stropil, šlakem poražen jsa, umřel“,⁵⁴ přičemž Veleslavínovy prameny uvádějí jiné důvody, které vyvolaly královou smrt.

49 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 238.

50 Ibidem, s. 40.

51 Ibidem, s. 119.

52 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 874/f. 374^v.

53 P. ČORNEJ, Hájkův obraz husitské epochy, s. 94–95.

54 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 234. Kalendář obsahuje dvě zprávy o Václavově smrti, což je dáno pravděpodobně nedbalou kontrolou záznamů; najdeme zde též dvě zprávy o smrti Jana Žižky (s. 182, 291) či Jiřího z Poděbrad (s. 20, 84) s různou datací. Druhá zpráva o úmrtí Václava zmiňuje jen to, že král byl „šlakem poražen“, neuvádí přitom důvody smrti.

V Kuthenově kronice Václav „velikým hořem v nemoc vpadl“,⁵⁵ Hájek uvádí jako důvod Václavovy smrti „rozhněvání“.⁵⁶ Veleslavín zdůrazňuje Václavovu nesmělost ve větší míře než se o ní píše v pramenech, z nichž čerpá. Naproti tomu se ani jednou nezmiňuje o králově zálibě ve víně a dalších neřestech, které byly častým tématem především v dobové katolické historiografii.⁵⁷ Pohnuté události v českých zemích nebyly podle Veleslavína výsledkem nedbalého panování Václava IV. Bouřlivý vývoj dějin dává za vinu především Ladislavu Neápolskému, „na kteréhož [...] Innocentius VII. papež cruciatam vydal, a ta, do Čech přinesena, příčinu dala mistru Janovi z Husince a jiným, že se proti římské církvi postavili“, z čehož „potom mnohé jiné nesnáze vzrostly“.⁵⁸ Pozoruhodné je, že u této zprávy neuvádí Veleslavín žádné zdroje. Podobné odůvodnění husitských válek bychom v pramenech Kalendáře hledali marně. Jedná se zde s největší pravděpodobností o osobní postoj Daniela Adama, podle něhož jako původci českých problémů nejednou vystupují cizinci.

Příznačné je, že uherský král Zikmund, o kterém se hovoří v 5 zprávách týkajících se prvních let 15. století, je charakterizován jako spojenec cizozemců a nepřítel Čechů. Patrné je to především v záznamu k 18. dubna 1417 s neuvedeným zdrojem, podle něhož „císař Zikmund zemi Mareckou, kteráž k Koruně české náležela, a kurfiřtství Brandeburské daroval Fridrichovi I., purkrábí Normberskému, za to, že mu proti věrným Čechům pomáhal“.⁵⁹ Kromě toho se Veleslavín opírá o zprávy pramenů, jež představují Zikmunda jako neúspěšného válečníka, který utrpěl porážku od jihlavských měšťanů⁶⁰ a byl vězněn Uhry.⁶¹

Více než polovina záznamů týkajících se let 1378–1419 pojednává o mistru Janu Husovi, Jeronýmovi a kostnickému koncilu. Samotnému koncilu je v Kalendáři věnováno 16 zpráv, tj. více než kterékoli jiné události v celém 15. století, a z autorova detailního popisu sněmu lze soudit, že se

55 M. KUTHEN ZE ŠPRINSBERKU, *Kronika o založení země české*, f. NII^r.

56 J. LINKA (ed.), *Václav Hájek z Libočan*, s. 875/f. 375^r.

57 Viz např. D. MARTÍNKOVÁ – A. HADRAVOVÁ – J. MATL (eds.), *Enea Silvio*, s. 87–89; J. COCHLAEUS, *Historiae hussitarum*, s. 6–7.

58 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, *Kalendář historický 1578*, s. 86.

59 *Ibidem*, s. 112.

60 *Ibidem*, s. 52.

61 *Ibidem*, s. 122.

pro Veleslavína jedná o klíčovou událost husitské doby. Nasvědčují tomu i stylistické prostředky, například citování, na něž jinde v Kalendáři téměř nenarážíme. V textu se vyskytují dvě citace historických postav. Z Buchholzerovy *Isagoge Chronologica* přebírá Veleslavín fragment řeči papeže Jana XXIII. pronesené při zahájení kostnického koncilu: „Milujte pokoj a pravdu.“⁶² Podruhé uvádí Veleslavín nepřímou řeč mistra Jana Husa před upálením, jenž nechtěl učení svého „prvé nežby z písem svatých lépe vyučen byl a bludové jeho ukázány byly, odvolati a potupiti“.⁶³ Zmíněná Husova slova ve zdrojích uvedených Veleslavínem u této zprávy nenajdeme. Předpokládáme proto, že jejich autorem byl Veleslavín sám. Husovo učení tedy podle něj nebylo kacířské a upálení mistra Jana se tak barvitě (v kontextu ostatních zpráv Kalendáře) podává jako smrt za pravdu „písem svatých“.

Téma mučednictví se objevuje i na jiných místech Kalendáře věnovaných tomuto období, především v záznamu o utopení měšťanů v Litoměřicích datovaném rokem 1418: „V Litoměřicích 23 mužův věrných přijali jsou korunu mučedlnickou, kteřížto, když za dlouhý čas v věži v nečistotě a v smradu držáni byli, pro pravdu Kristovu a krev jeho velebnů v Labi ztopeni jsou.“⁶⁴ I zde se smrt pro kalich vnímá Veleslavínem jako smrt pro „pravdu Kristovu“. Kromě toho se v této zprávě používá slovo „věrný“ ve významu „přijímající podobojí“; na stránkách Kalendáře se s ním setkáváme často.

K dalším charakteristickým úpravám dochází ve zmínkách o nebeských znameních převzatých z některé redakce Starých letopisů českých. Staré letopisy pojednávají o krvavém dešti, jenž spadl na sníh v roce 1416, či o nebeském zjevení kříže a meče.⁶⁵ Veleslavín doplňuje tyto údaje důležitými, pravděpodobně vlastními, vysvětleními: „Zázračné znamení válek a krve prolevání, kteréž potom v Čechách za mnoho let bylo“,⁶⁶ „Jisté znamení nevolí, válek a krve prolití, kteréž potom nastalo.“⁶⁷

62 Ibidem, s. 328.

63 Ibidem, s. 192.

64 Ibidem, s. 154.

65 Srov. např. A. M. ČERNÁ – P. ČORNEJ – M. KLOSOVÁ, *Staré letopisy české*, s. 15, 62, 80 aj. Veleslavínovy podoby znamení ovšem nepopisuje žádná ze zjištěných redakcí Starých letopisů.

66 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, *Kalendář historický 1578*, s. 54.

67 Ibidem, f. BbbIII^v.

O letech 1419–1436 se v Kalendáři pojednává ve 124 zprávách. Největší prostor je přitom věnován první revoluční fázi hnutí odehrávající se v letech 1419–1421: jedná se o 63 zpráv, tj. o 25,1 % všech záznamů Kalendáře spojených s husitskou dobou.

Klíčovou epizodou, která odráží Veleslavínovo vnímání období „války a krve proliti“, je zpráva o první pražské defenestraci, v níž Jan Žižka z Trocnova poprvé vystupuje do popředí: „V neděli na s. Abdona mezi 13. a 14. hodinou třinácte konšelův na Novém Městě pražském z rathouzu vokny dolů smetáno a zmordováno. Příčina toho outoku obce na pány byla, že když s procesí od s. Štěpána šli, někdo z rathouzu cihlu na kněze svhrl. Původové pak toho pokládají se nějaký Žibřid a Jan Žižka z Trocnova, kterýžto, jakž se o něm praví, lituje smrti a upálení m. Jana Husy a m. Jeronýma a maje v tom od krále, aby sobě to, může-li, opravil, povolání, od dávního času příčiny hledal a tuto první šarvatku na konšely učinil.“⁶⁸ Jako prameny uvádí Veleslavín kroniku Hájkovu a Kuthenovu. Podání Kroniky české však vypadá zcela jinak: „Téhož léta obce obě měst Pražských často se spolu pokoutně scházeli a někteří i nočním časem jedni s druhými proti vůli svých konšelův rokující, tak dlouho to snovali, až na tom zůstali, aby to na den sv. Abdona otkali, aby z obou rathouzův své konšely vokny ven vymetali a tu je zmordovali. Toho dne, když bylo mezi třináctou a čtrnáctou hodinou, obec novoměstská, jížto vůdce byli nějaký Žibřid a Jan Žižka, udeřili na rathouz, a kteréž tam konšely zastihli, ty jsou zmordovali a spolu s nimi Mikuláše, jinak Nykláška, rychtáře a jeho pacholka, a tak spolu tu třináct osob zamordováno, kteréž pochyťtivše, některé živé a jiné mrtvé z oken jimi házeli a jiní vně před rathouzem stojíce, na oštípy a na sudlice je brali a dobili.“⁶⁹ Veleslavín zde oproti svému obvyklému postupu vychází z verze Kuthenovy: „V neděli na den svatého Abdona v hodinu 14. třinácte konšelův na Novém Městě pražském z rathouzu smetáno, protože když šli od svatého Štěpána s procesí, někteří protivníci Němci z rathouzu hodili cihlou na kněze. Původ smetání těch konšelův byl Jan Žižka, neb to se o něm praví, že když byl před tím dvořením krále Václava a jeho milostník, uslyšav o smrti mistra Jana Husy a mistra Jeronýma, že jsou původem nevěrných kněží spálení, velmi se mu toho slitovalo. [...] Žižka na králi ještě se doptáváje, ráčil-li by dáti

68 Ibidem, s. 216.

69 Jan LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 875/f. 374^v.

k tomu své povolení, že on to sobě chce slušně oprávit, a král zasmáv se pověděl, že proti němu nic není, jen, můž-li, aby sobě opravil“.⁷⁰ Je zřejmé, že Veleslavín Hájkovu interpretaci příběhu o defenestraci znal velmi dobře: převzal z ní například zmínku o Žibřidovi, časový údaj „mezi 13. a 14. hodinou“ či mírně upravenou formulaci „vokny dolů smetáno a zmordováno“. Přesto s Hájkem explicitně polemizuje. Veleslavínovy sympatie s kališnictvím se názorně projevují v popisu vzpoury pražanů. Ta není chápána jako výsledek politického spiknutí proti moci, nýbrž jako náboženský konflikt, v němž nejvyšší zemská autorita, český král Václav, schvaluje Žižkovi, vůdci měšťanů, jeho jednání. Kromě toho vypouští Veleslavín popisy ukrutností, jichž se pražané dopouštěli na konšelích. Jan Žižka z Trocnova zde není vyobrazen jako nemilosrdný intrikán, ale jako bojovník za Husovu pravdu, v souladu s Kuthenovým podáním. V tomto duchu vyznívá řada dalších zpráv Kalendáře vycházejících z Hájkovy kroniky a Veleslavínem upravených: o zločinech protikatolických vojsk se v Kalendáři pojednává jen stručně, přičemž Veleslavínovo hodnocení aktivit pražanů a táborů není zcela ve shodě s předlohami.

Jako příklad můžeme uvést záznam o dobytí Vožice, jež Hájek popisuje takto: „Roku toho Jan Žižka jsa správci a vůdci učiněn toho lidu táborského, kteřížto na ten čas zakládali a počali domů na hoře Tábor stavěti, v Veliký pátek pojav ten lid sršatý, jenž byl hotový k vylévání krve křesťanské, táhl s nimi k zámku a k městečku Vožici, a přitáhše nočně a tiše, probořili plaňky, jimiž bylo městečko oplaňkováno, a zapálili na několicero a hned mordovali a tu mnoho žoldnéřův císařských zbili, a koně jich pobravše, na nich jezdili. A tu Žižka nejprve z pěších jízdných sobě nadělal a hrad ten Vožici kázal rozbořiti.“⁷¹ Veleslavín vynechává negativní charakteristiky husitského vojska a mění strukturu zprávy, jejímž těžištěm se stává porážka císařových vojáků Žižkou. Údaje o vypálení města a zámku přitom zestručňuje a kondenzuje ve druhé větě: „V Veliký pátek Jan Žižka s svými tábory nenadále vpadl do zámku a městečka Vožice a tu dva tisíce lidu jízdného císaře Zigmunda zmordovav, zbroj a koně jim pobral, a od toho času vojsko své jízdnými opatřil. Městečko vypálil a zámek rozbořil.“⁷²

70 M. KUTHEN ZE ŠPRINSBERKU, *Kronika o založení země české*, f. NII'.

71 J. LINKA (ed.), *Václav Hájek z Libočan*, s. 882/f. 378'.

72 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, *Kalendář historický 1578*, s. 100.

Dalším názorným příkladem může být pojednání o dobytí Chomutova Žižkou v roce 1421, o němž v Kronice české čteme: „Na den Květné neděle Žižka s Pražany dobyli města Chomutova a tu mnoho kněží a zemanův i řemeslníkův zbili a spálili beze vší lítosti, ukrutnost svou provozující, tak jsou vůbec pravili, že by tu na dvamezcítma set lidu zahynulo.“⁷³ V Kalendáři je popis škod zkrácen a dobytí města je zde ospravedlněno spojením měšťanů s nepřítelem „věrných Čechů“ Zikmundem: „Na Květnú neděli pražané s Žižkou dobyli Chomutova, protože se proti nim s císařem Zikmundem spuntovali, při kterémžto dobývání na dvamecítma set lidu zahynulo.“⁷⁴

Stručná forma záznamů v Kalendáři přitom nebrání Veleslavínovi přidávat vlastní hodnocení stran konfliktu.

Získání Pražského hradu v roce 1421 popisuje Hájek následujícími slovy: „Pražané se veň uvázali – z Starého Města sto a z Nového Města sto žoldnéřův poslavše, jej jsou osadili a druhého dne kázali po vší Praze ve všechny zvony zvoniti a „Te Deum laudamus“ zpívati, že Pražané mají oba hrady.“⁷⁵ Veleslavín, jenž i zde vychází z Kroniky české, vynechává údaje o zvonění a zpívání, nahrazuje je ovšem podrobnějším zdůvodněním radosti Pražanů: „Pražané opanovali Hrad pražský s. Václava a žoldnéři svými, jichžto staroměstských sto a novoměstských sto bylo, jej osadili, nemálo veselí jsouce, že se obou hradův pražských zmocnili a císaře Zigmunda nevděčného hostě tudy poněkud jako pozbyli.“⁷⁶ Veleslavínova metafora „nevděčný host“ působí ve srovnání s naturalistickými epitey, jež používá Hájek při charakteristice nekatolických vojáků umírněně. Svědčí však o tom, že se v Kalendáři slovní hodnocení někdy vyskytují i tam, kde v předloze, tj. Kronice české, chybějí.

Kupříkladu rozdělení protikatolických vojsk na tábory a sirotky Hájek zachycuje v této stručné větě: „V tom odtážení oni Sirotci svadili se vespolek i rozdělili se na dvě straně – jedni sluli Sirotci a druzí Táboři.“⁷⁷ Veleslavín tento údaj rozšiřuje a doplňuje kladným hodnocením husitských vojenských útvarů: „Toho dne vojsko tábořské, kteréž po smrti

73 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 903/f. 398^r.

74 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 78.

75 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 908/f. 390^r.

76 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 164.

77 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 933/f. 401^v.

Žižkově pozůstalo, na dvě se rozdělilo, z nichžto jedni táboři, jako i prvé, slouli, druhí pak, kteříž po Žižkovi toužili, sirotci se jmenovali. A ti obojí, ačkoli zvláštní stanoviště mívali, však když toho potřeba nastala, jedni druhým věrně a statečně pomáhali.⁷⁸

Při úpravách zpráv věnovaných Zikmundovu vojsku Veleslavín často zdůrazňuje císařovy neúspěchy. Například k odchodu Zikmunda z Prahy po porážce u Vítkova se Hájek vyjadřuje stručně: „Třetího dne císař hnul se svým lidem a odtrhnul od Prahy.“⁷⁹ Kalendář nadto zdůrazňuje dopad císařovy porážky amplifikačními synonymy: „A císař Zigmund s hanbou a s škodou odtrhnouti musil.“⁸⁰

Příznačný je i jeden ze záznamů, jenž Veleslavín nepřebírá z Kroniky české, nýbrž z díla Vavřince z Březové. Jedná se o popis ležení Zikmundových vojsk na Letné v červenci roku 1420, které Kalendář zachycuje takto: „Ležení vojska císaře Zikmunda na polích nad Letní zapálilo se, a že vítel veliký val, mnoho stanův shořelo.“⁸¹ Vavřinec z Březové, na nějž Veleslavín odkazuje, mluví dokonce o podpálení císařova tábora: „[...] tentoria hostium fuere incensa et flante vento valido plurima cum rebus tentoria sunt citissime exusta.“⁸² Hájek se o požáru na Letné nezmiňuje, popisuje však vystrašenost pražanů již připravených se vzdát císaři.⁸³ Veleslavín zde podobně jako při interpretaci příčin a průběhu defenestrace volí v souladu se svým záměrem verzi, jež popisuje další císařův nezdár, nikoliv zprávu, jež hodnotí pražany jako porážence.

Charakteristikou Zikmunda jako špatného válečníka, kterou nenajdeme v žádném z uvedených zdrojů, doplňuje Veleslavín i zprávu o smrti císaře, jenž byl podle Kalendáře „moudrý a srdnatý i statečný, ale v bitvách nešťastný pán.“⁸⁴ Zikmundovým protikladem je úspěšný vojevůdce Jan Žižka z Trocnova. Veleslavínovo vnímání Žižky se názorně projevuje v úpravách Hájkovy zprávy o následcích bojů u hradu Rábí. Žižka podle Hájky „druhé oko ztratil, však proto obou očí zbaven jsa, své přílišné

78 D. ADAM Z VELES LAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 91.

79 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 890/f. 382^v.

80 D. ADAM Z VELES LAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 200.

81 Ibidem, s. 205.

82 J. EMLER – J. GEBAUER – J. GOLL (eds.), Vavřinec z Březové, s. 395.

83 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 886/f. 380^v.

84 D. ADAM Z VELES LAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 351.

ukrutnosti páchatí nepřestal“.⁸⁵ Kalendář zachovává původní strukturu zprávy, avšak mění hodnocení činů Jana Žižky, jenž „náhodou druhé oko ztratil a tak na obě oči oslepl, nic méně války vedl a vítězství mnohá obdržel“.⁸⁶ Žižka a Zikmund jsou přitom pro Veleslavína centrálními postavami revoluční fáze husitské doby: Žižkovi je věnováno 28 záznamů, Zikmund se zmiňuje ve 27 zprávách.

Ničení a rabování obcí a klášterů, jichž se dopouštěla především protikatolická strana, popisuje Veleslavín zpravidla ustálenými slovními spojeními „Pražané město [...] vybrali, z gruntu vypálili a rozbořili“,⁸⁷ „Klášter [...] od táborův a zběři lidu pražského vydrancován a vypálen“,⁸⁸ „Pražané oblehše město [...] ho dobyli, vybrali a vypálili, lidu mnoho zmordovali“,⁸⁹ jež rozsahem a podobou odpovídají spíše Hájkovým margináliím: „Klášter zbraslavský vybrali Pražané a vypálili“.⁹⁰ Podrobnější popisy válečných zločinů nalezneme v Kalendáři jen ve zmínkách o cizozemských vojácích. Tak například podle Veleslavína pražané a táboři oblehli Ústí v roce 1426 z toho důvodu, „že tu u něho Němci Mišnaři brali, pálili, jímali a šacovali lidi“,⁹¹ kdežto podle Hájka bylo město obklíčeno „nenadále a beze vší příčiny“.⁹² Neobvykle naturalisticky působí v Kalendáři i záznam o dobytí Poličky Slezany, kteří „tu všeckny obyvatele zmordovali, mnohým jazyky vyřezovali“,⁹³ přičemž v Kronice české, uvedené jako zdroj této zprávy, podobný popis nenajdeme.⁹⁴ O násilí cizinců se dočteme i ve zprávách věnovaných utrkvistickým mučedníkům, například v epizodě převzaté z kroniky mistra Vavřince⁹⁵ o upálení „kněze Václava s kaplanem a některými jinými [...], jako s třmi sedláky starými a čtyřmi pacholátky, z nichžto nejstarší v 11. letech bylo, pro víru

85 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 902/f. 387^v.

86 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 47.

87 Ibidem, s. 105.

88 Ibidem, s. 228.

89 Ibidem, s. 300.

90 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 890/f. 382^r.

91 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 172.

92 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 935/f. 402^v.

93 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 151.

94 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 914/f. 393^v.

95 J. EMLER – J. GEBAUER – J. GOLL (eds.), Vavřinec z Březové, s. 385–386.

a přijímání svátosti večeře Páně pod obojí způsobou“, jež mělo na svědomí služebnictvo rakouského knížete Albrechta.⁹⁶

Období mezi lety 1437 až 1458, tj. mezi smrtí císaře Zikmunda a nástupem Jiřího z Poděbrad na český trůn, věnuje Veleslavín 35 zpráv. Nejdnáme mezi nimi žádnou událost, již by věnoval Kalendář zvláštní pozornost. Mezi významnější úpravy předlohových záznamů patří například jednoznačné vyjádření sympatií pražanům v jejich konfliktu s tábory u Prahy a bitvě u Domašína v roce 1447.⁹⁷ Veleslavín zde znovu vychází z Hájka,⁹⁸ oproti předloze však doplňuje označení Tábořských jako „loupežníků“ a příznačně vypouští popis sporů o kořist mezi pražskými vojáky, již podle Kroniky české „bili se tak, že jich okolo osmnácti zbitých na cestě zůstalo a něco raněných do Prahy přivezeno“. Další úpravu lze pozorovat v pojednání Kalendáře o dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad v roce 1448. Veleslavín používá především Hájkovy informace, preferuje ovšem, stejně jako v popisu defenestrace, Kuthenovo odůvodnění této vojenské akce. Podle Hájka se Jiří zmocňuje Prahy „maje v svém srdci pejchu a žádostiv jsa povýšení“;⁹⁹ Kuthen a spolu s ním Veleslavín uvádějí jako příčinu „velké nátisky těm, kteříž pod obojí způsobou byli“.¹⁰⁰

V záznamech týkajících se let 1458 až 1471 věnuje Veleslavín hlavní pozornost Jiřímu z Poděbrad. Z 38 zpráv o tomto období se jméno „husitského krále“ vyskytuje ve 33. V souladu s již naznačeným postupem přebírá Veleslavín základní informace zpravidla z Kroniky české, jejich modifikace přitom odpovídají kališnickému vnímání poděbradské epochy.

Jiří z Poděbrad, podobně jako v popisu dobytí Prahy uvedeném výše, vystupuje v Kalendáři především jako obhájce kalicha, vítězný válečník a zároveň zastánce míru. Při líčení průběhu podřízení moravských měst¹⁰¹ a Jihlavy¹⁰² Jiřím, se nezmiňuje Veleslavín o valečných škodách, místo toho téměř doslovně opakuje Kuthenův výrok, že po této události

96 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 193.

97 Ibidem, s. 243.

98 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 980/f. 423^v.

99 Ibidem, s. 981/f. 424^v.

100 M. KUTHEN ZE ŠPRINSBERKU, Kronika o založení země české, f. QIII^r; D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 252.

101 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 162.

102 Ibidem, s. 199.

„pokoj byl v Čechách za 5 let, neb všickni stavové králi poddani a poslušni byli“. Jiří z Poděbrad je též iniciátorem sněmu v Chebu z roku 1461, jehož výsledkem se stal především „pokoj“ mezi říšskými zeměmi,¹⁰³ nikoliv slib českého krále jednat „v pořádcích křesťanských vedle řádu církve svatě“, jak se dočítáme u Hájka.¹⁰⁴ Jako horlivý utrakvista se Jiří z Poděbrad projevil v dialogu s papežským legátem Fantinem de Valle, v němž „vyznání víry své zjevně učinil dokládaje toho, že přijímání Svatosti velebné pod obojí způsobou jest z potřeby spasení a že více sluší poslouchati Boha než lidi, přidav i to, že jakž se v té víře narodil a vychoval, tak také s manželkou i s dítkami svými setrvati v ní chce a míní“.¹⁰⁵ Veleslavín zde parafrázuje Cochlaeovou Historii husitskou,¹⁰⁶ vypouští přitom invectivy Jiřího na adresu Říma a papeže, které obsahuje předloha („Scitur autem, quam in sede Apostolica plures Apostatae sederunt, viri iniquissimi“, „Non est haec sedes sancta, sed pestilentiae Cathedra“). Komplexní hodnocení Jiřího z Poděbrad podává Veleslavín ve zprávě o jeho smrti, v níž je král popsán jako „stálý milovník národu svého a obhájce kalicha Páně, šťastný vítězitel a bojovník nepřemožený proti všem nepřátelům svým“.¹⁰⁷ I zde autor Kalendáře vychází z Cochlaeovy charakteristiky: „Fuit vir cupidus gloriae quidem, et vaferimus, sed alienus a saevitia, et constans sua religione, a qua nec ostentatione opum, nec ullo metu periculorum potuit auelli“.¹⁰⁸ Vyjímá z ní však zmínky o králově pýše a vychytralosti a doplňuje údaje o Jiřího lásce k českému národu a vojenských úspěších. Jiří z Poděbrad zde tak ještě výrazněji než Žižka vystupuje jako protiklad „nezvaného hosta“ Zikmunda, jenž neměl v oblibě „věrné Čechy“ a „nešťastně bojoval“.

Postavu Jana Rokycany, který u Hájka hraje důležitou roli a podněcuje některá rozhodnutí „husitského krále“,¹⁰⁹ Veleslavín ve zprávách týkajících se období vlády Jiřího téměř nezmiňuje. Jediný záznam, v němž se Rokycana vyskytuje, je věnován jeho smrti. Utrakvistického kněze zde

103 Ibidem, s. 34.

104 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 1010/f. 437^v.

105 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 228.

106 J. COCHLAEUS, Historiae hussitarum, s. 428–429.

107 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 84.

108 J. COCHLAEUS, Historiae hussitarum, s. 180.

109 P. ČORNEJ, Hájkův obraz husitské epochy, s. 99–100.

Kalendář charakterizuje jako „slavného kazatele v kostele Matky Boží před Tejnem“.¹¹⁰ Kronika česká, z níž Veleslavín údaj téměř doslovně přebírá, o Rokycanovi mluví jen jako o „faráři“ při témž kostele.¹¹¹

Hlavními původci „dlouhých válek“ a neštěstí jsou v době poděbradské, podobně jako i v předchozích letech, cizinci, především uherský král Matyáš.¹¹² Dokonce dobývání statků Zdeňka z Šternberka Jiřím z Poděbrad odůvodňuje Veleslavín slovy, že „pán Konopišťský s některými pány a městy králi se zprotivil a s Mathyášem králem uherským proti němu spuntoval“,¹¹³ nikoliv tím, že Šternberk „činil [...] králi velikou škodu“ a na jeho popud „sedláky šacovali, vsi hubili a pálili, a tak z obou stran velikou záhubu chudým lidem činili“, jak jej vysvětluje Hájek.¹¹⁴

Záznamů věnovaných letům 1471–1485 najdeme v Kalendáři pouze 12. I z nich je však zřejmé Veleslavínovo vnímání rozepří v českých zemích především jako náboženské záležitosti. Projevuje se to například v popisu pražského sněmu z roku 1478: „Sněm v Praze v koleji veliké pánnův, rytířstva a měst pod obojí. A tu všickni sobě se zapsali s přitisknutím pečeti, aby sebe až do hrdel neodpouštěli a od víry odtisknouti se nedali. Ale pražané k tomu nesvolili“.¹¹⁵ Zdrojem tohoto záznamu je opět Kronika česká, z níž Veleslavín vypouští Hájkovo politické vysvětlení celé události, nezmiňuje se ani o králi Vladislavovi, jehož postupy byly důvodem svolání sněmu, ani o tom, že se pražané nepřipojili k usnesení sněmu především proto, že nechtěli odporovat panovníkovi.¹¹⁶ Kalendář neuvádí žádnou příčinu organizace sněmu a celá událost tak působí dojmem, že byla uspořádána pouze s cílem utvrzení šlechty a měšťanů ve víře, což není z faktografického hlediska zcela logické. Tento pohled je však v souladu s Veleslavínovým vnímáním českých dějin 15. století jako období konfesijního zápasu, v němž strana podobojí byla nucena neustále obhajovat svá práva. Této koncepci odpovídá i volba chronologicky posledního záznamu Kalendáře týkajícího se husitské problematiky – zprávy

110 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 54.

111 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 1025/f. 444^v.

112 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 365.

113 Ibidem, s. 123.

114 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 1018/f. 441^r.

115 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 228.

116 J. LINKA (ed.), Václav Hájek z Libočan, s. 1035/f. 449^r.

o sněmu podobojí v Nymburce dne 6. února 1483, na němž byl do čela utrakvistického duchovenstva zvolen biskup Augustin Sanctuarienský.¹¹⁷ Získání světicího biskupa z Itálie kališníky, o jehož dalším komplikovaném osudu se již nepojednává, je tak pro Veleslavína pravděpodobně důležitější událostí dějin protikatolického hnutí než samotný Kutnohorský sněm, o kterém není v Kalendáři žádná zmínka.

Nyní shrneme naše poznatky o zprávách v první redakci Kalendáře historického Daniela Adama z Veleslavína věnovaných letům 1378 až 1485.

Vzhledem k úpravám údajů předloh provedených Veleslavínem, lze konstatovat, že jeho práce není mechanickým přebíráním zdrojových informací, nýbrž cílevědomou snahou o podání komplexního obrazu české minulosti. Forma Kalendáře od autora vyžadovala stručnost, proto Veleslavín volil při charakteristice postav a líčení událostí parafrázi textu předloh. Detaily, které neodpovídají Veleslavínovu vnímání husitské doby, jsou v Kalendáři vypuštěny, vzácně jsou doplňována i dílčí hodnocení. Veleslavín v jednotlivých záznamech zpravidla vychází z jednoho zdroje. Údaje několika pramenů kombinuje autor jen v případech, když hlavní z předloh obsahuje podstatná fakta, avšak jejich interpretace neodpovídá ideovému záměru Kalendáře. Veleslavínův pohled na husitskou epochu se odráží jak v tom, které události v Kalendáři zaznamenal, tak i v tom, kterou z již existujících interpretací dění použil.

Podání husitství v Kalendáři historickém má společné rysy s obrazem této doby v kališnických dějepisecských dílech 15. a 16. století, mezi něž patří například Staré letopisy české, Kronika česká Bohuslava Bílejovského či pro Veleslavína zásadní Kronika o založení země české a obyvatelích jejích Martina Kuthena.¹¹⁸ Události husitské epochy vnímá Veleslavín především jako vítězný boj Čechů o přijímání podobojí. Jan Hus je v tomto kontextu prezentován jako mučedník za pravdu Kristovu a Jan Žižka z Trocnova jako Husův mstitel. Zástupci reformní strany v Kalendáři vystupují jako „věrní Čechové“, kteří, ačkoliv plení města a boří kláštery, hájí pravou věc a bojují především proti cizincům, Uhrům a Němcům. Výmluvné je i vynechání popisů ukrutností vykonaných Čechy a doplnění informací o násilí, jehož se cizozemci dopouštěli na českém

117 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, s. 38.

118 P. ČORNEJ, Hus a husité, s. 144-148.

obyvatelstvu. Ovšem v situaci, kdy dochází ke konfliktu mezi umírněnou Prahou a tábory, připisuje autor Kalendáře negativní charakteristiky radikálnímu odvětví protikatolického hnutí. V souladu s touto logikou vnímá autor pravděpodobně i éru poděbradskou jako triumf podobojí, jelikož se hlavní autoritou země stal rozený Čech a úspěšný voják zastávající Husovy pravdy. Klíčový význam postavy Jiřího z Poděbrad pro Veleslavína se projevuje nejen v popisu husitského krále jako vzorného panovníka, ale i v charakteristické dataci předmluvy Kalendáře „druhého dne měsíce března, kteréhožto dne před lety 120 urozený pan Jiří Poděbradský z Kunstátu, pana Viktorína (kterýž Pražanům proti císaři Zigmundovi a jiným nepřátelům věrně a statečně pomáhal) syn a gubernátor Království českého po smrti Ladislava uherského a českého krále posledního z rodu císaře Karla III., na Království české ode všech tří stavův na rathouze staroměstském šťastně volen a za krále vyhlášen a odtud do kostela Matky Boží před Tejnem slavně uveden“.¹¹⁹

Podrobnější rozbor Veleslavínova vnímání husitské epochy by vyžadoval konfrontaci každého záznamu Kalendáře se všemi jejich prameny. Splnění tohoto úkolu však značně přesahuje rozsah časopisecké studie.

119 D. ADAM Z VELESLAVÍNA, Kalendář historický 1578, f. III^v.

Hussite era in the first edition of Daniel Adam of Veleslavín's *Historical Calendar*

DMITRIJ TIMOFEJEV

Historical Calendar (1578) by Daniel Adam of Veleslavín was one of the most popular Czech historiographic works since XVIth century till the late XVIIIth century. The book presents brief information on various historical events, starting with the creation of the world and ending with recent Bohemian and Moravian political affairs. Given the calendar form, each entry consists of one or several short sentences. This made contemporary scholars suggest that *Historical Calendar* is a mere compilation of the other authors' quotes, pure facts without any analytical or critical approach. To prove this statement, this paper aims to study the image of a controversial topic for the early modern Czech historiography, the Hussite era, as shown in *Historical Calendar*. According to Petr Čornej's conception presented in his analysis of Hussite era in Václav Hájek of Libočany's *Czech Chronicle* (1541), I follow the entries dedicated to the period from death of Charles IV in 1378 until religious peace of Kutná Hora in 1485.

In the first part of the paper I identify domestic and foreign source texts used by Veleslavín. The comparison shows that for the descriptions of the Hussite era Veleslavín used more than 30 old prints and manuscripts written by Evangelical and Catholic authors. Nevertheless Veleslavín's main source turns out to be Hájek's *Czech Chronicle*, which was, though, quite critical towards Utraquists.

In the second part of the paper I compare historical entries in Veleslavín's *Calendar* with their sources. Comparison proves that Veleslavín was not quoting medieval and humanist historians, but rather paraphrasing them, often changing the characteristics and evaluations of the events. For example, while depicting the sieges of the Bohemian towns by the Hussite soldiers, Veleslavín deletes the sources' mentioning of their cruelty; on the other hand, in descriptions of German assaults *Calendar* adds the details of Catholic aggression that are not to be found in the source texts. Hence, with the means of paraphrasing various historical works, including those written by anti-Hussite authors, Veleslavín creates his own image of this controversial historical period. Veleslavín sees Hussite era first of all as a victorious battle of Czechs for Eucharist sub

utraque. In this context Jan Hus is shown as a martyr for Christ's truth, Jan Žižka as Hus's avenger and anti-Catholic warriors as „faithful Czechs“. The triumph of Utraquism according to Veleslavín, is the reign of „Husite king“ Jiří of Poděbrady, who is presented in *Historical Calendar* as an ideal ruler of the country. Thus, Daniel Adam of Veleslavín is far from being objective, and his work shall be perceived as an integral part of Czech Utraquist historiography alongside the anonymous *Old Czech Annals* or Martin Kuthen of Špilsberk's *Chronicle of founding of Czech state*.